

ועד ליל שבת

דברי מוסר והשקפה ע"ס מסכת אבות

מראש הישיבה הגאון הגדול רבי ישראל בונם שרייבר שליט"א

שנאמר בשיה"ק

מלחמת שאול בעמלק - 'אל תהי צדיק הרבה'

שאל את הקטנים עדיין צ"ע, אך הא מיהת מבואר שהסברא שנשא מעצמו היתה ברורה בעיניו כל כך, עד שהקושיא מהקטנים לא גרמה לו לחשוב שמא הוא טועה בפירושו הציווי.

אך על כך מסיים שמואל ואומר לשאל 'הנה שמוע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים', אמנם סברתך יכולה להיות ישרה ורצויה, אך עדיין היא סברא עצמית שלך. הקב"ה אינו רוצה שבני האדם יפרשו את רצונו על פי סברות הלב שלהם, אלא שיתכופפו לציווי ויתבטלו אליו לגמרי בלי להותיר שום מקום לסברא עצמית, רק לעשות כיון שכך הקב"ה אמר. ואילו אתה - 'כי חטאת קסם מרי', חטית את המכוון ברצון האמיתי של הקב"ה רק משום שאתה עצמך חשבת אחרת, וזהו חטא גדול מנשוא המעוות את כל צורת השמיעה לקב"ה.

וכאשר אמר זאת שמואל, אז אכן שאל מודה ואומר לו 'כי יראתי את העם ואשמע בקולם', באמת חטאתי כיון שהקשבת לרצונות העצמיים שלי ולסברא העצמית שלי ולא התכופתי לרצון הקב"ה לעשות אותו כצורתו. זה נקרא ש'עברתי את פי ה', הואיל ואכן אין רצון הקב"ה דוקא בזבח ובחלב אילים אלא שיבינו שאין עוד שום מציאות אחרת מלבד רצונו, וכאשר הוא אומר דבר מה - אין אפשרות לסברות עצמיות ולמחשבות אחרות, צריכים להתבטל אליו ולקיים במדויק את מאמרו.

בחז"ל מבואר שמי שהטה את ליבו של שאל להותיר את הצאן ואת הבקר היה דואג האדומי, שכונה בפי חז"ל 'אביר הרועים' והיה אחד מגדולי אותו דור, ואף על פי כן מבואר לנו שהיתה תביעה על שאל מדוע הקשיב לדואג ולא קיים את ציווי הקב"ה כצורתו. כי כאשר רבונו של עולם אומר ומצווה, לא יתכן שיהיה מקום לאדם מצד עצמו לתת איזה פירוש או להכניס איזו הבנה, ואפילו אם מדובר בגדול אותו הדור שאומר לו כך, עליו להבין שמה שאומר הקב"ה עושים - כיון שזה מה שהקב"ה אמר.

'עשה מיראה' ולא ע"פ רצונך

את יסוד הדברים אנו מוצאים בדברי הירושלמי סוף מסכת ברכות: 'עשה מיראה, שאם באת לבעט דע שאין ירא מבעט'. שכן אמנם שהאדם צריך לעבוד את הקב"ה גם מאהבה, וכפי שמבואר שם בירושלמי, אך על זה הוא צריך להוסיף את מעלת היראה - לעשות את רצון הקב"ה מתוך הבנה שאין עוד אפשרות אחרת. אם הקב"ה אמר לא יתכן לנטות ימין או שמאל, מוכרחים לעשות את מה שהוא אומר. אם האדם ירגיש שכל עבודתו את הקב"ה היא משהו 'בינינו', אני נותן לו והוא נותן לי ושנינו אוהבים אחד את השני, אזי זה יגרום לו לומר 'ביני ובינך מה היא'... לא נורא אם לפעמים אני יכניס גם את

בהפטרת הפרשה (פרשת זכור) מובא המעשה בשאל שחמל על נשיהם קטניהם ובהמותיהם של זרע עמלק, ושמואל תבע אותו על כך שהמרה את פי ה'. ובהמשך הפטרה מובא משא ומתן שלם בין שמואל לשאל, ששמואל שאל את שאל מדוע חמל על הצאן ועל העם, ושאל עונה לו שזה למטרה של זביחה לה, אחר כך שמואל שואל אותו שוב מדוע לא שמע בקול ה', ושאל עונה שבכל זאת הוא שמע בקול הקב"ה והרג את העמלקים - וכל מה שהותיר

היה לצורך זבח לה' בגלגל, אך שמואל אומר 'החפץ לה' בעולות וזבחים כשמוע בקול ה', הנה שמוע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים' וכו', ואז סוף סוף שאל מודה ועוזב שחטא משום ששמע בקול העם.

ולכאוף הדבר צ"ב טובא מה היה המשא ומתן בין שמואל לשאל, שכן לכאוף שמואל חוזר שוב על אותה שאלה ושאל חוזר שוב על אותה תשובה. וכמו כן צריך ביאור מה היה השקלא וטריא, מדוע שאל חשב שתשובתו מהווה טענה מספיקה ומדוע שמואל סבר שלא, ועוד יש להבין מה השתנה לבסוף כאשר אמר שמואל את מה שאמר שזה גרם לשאל להודות בטעותו ולהתחרט על חטאו.

עוד צ"ע, דבגמ' ביומא (כב): נאמר "בשעה שאמר לו הקב"ה לשאל לך והכית את עמלק אמר ומה נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה כל הנפשות הללו על אחת כמה וכמה, ואם אדם חטא

בהמה מה חטאה, ואם גדולים חטאו קטנים מה חטאו, יצאה בת קול ואמרה לו אל תהי צדיק הרבה". ותמוה, דלכאוף כאן מתבאר טענה אחרת מאשר מה שמבואר בפסוקים, בפסוקים מבואר ששאל הותיר את כל הבהמות כדי לזבוח לה' (או כמו שאמר לבסוף, כי יראתי את העם ואשמע בקולם), ואילו בגמ' מבו' שהיתה לו סברא של ק"ו שממנה למד להותיר את כולם.

אך נראה דהא גופא נכנס בכלל תשובתו של שאל, בתחילה שמואל תמה כלפיו על עצם הענין מדוע הותיר את הבהמות ואת הבקר ושאל ענה שהוא כדי לזבוח לה', אך שמואל עדיין תמה שסוף כל סוף הרי זה כנגד ציווי של מקום שציווה למחות את זכר עמלק, ועל כך הוסיף שאל וענה 'אשר שמעתי בקול ה' - מה שהותרת את הבהמות לא היה מחמת סיבה חדשה שחידשתי מעצמי, אלא בזה עצמו פירשתי את ציווי הקב"ה, שכן לא יכלתי לפרש את ציווי הקב"ה על פי פשוטו להרוג את כולם - הואיל ונשאתי ק"ו בעצמי מעגלה ערופה, אם אדם חטא בהמה מה חטאה, ומשום כך הוכרחתי לומר שלא היתה כוונת הקב"ה להרוג סתם את הבהמות אלא להותיר אותם לצורך שולחן גבוה, ונמצא דבאה גופא קיימתי את רצונו של מקום (ומה שהותיר

ענייני פורים

צורת השמחה בימי הפורים וניצול הזמנים המסוגלים

בגמ' בשבת (ק"ח, א') אי' "המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מיצרים", ולכאורה יש לשאול, שהרי אנחנו נוהגים לענג את השבת ובכל זאת לא מצינו מישהו שזכה לנחלה בלי מיצרים. אך התשובה היא, שדוקא מי ש'מענג את השבת' זוכה לנחלה בלי מיצרים, ולא מי ש'מענג את עצמו' ב'שבת'... גם אם אדם יושב בסעודה ואומר על כל דבר מאכל 'לכבוד שבת קודש', עדיין אין זה נחשב שהוא 'מענג את השבת'...

במה דברים אמורים, שהנה ידוע לכלונו מאמר חז"ל 'חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע', ונהגו העולם להדר בענין זה כעין מה שכתבו בני הגר"א בהקדמה לשו"ע בשם הגר"א, שכל מקום שאמרו חז"ל לשון 'חייב' החיוב הוא עד שתצא נפשו... ואמנם בדבר זה לכשעצמו אין בעיה והכל כשר וישר, אבל השאלה היא כיצד האדם מקיים את החיוב. כוונת חז"ל 'חייב איניש לבסומי' היא לא רק שיבסם את עצמו ביום הזה של 'פוריא' אלא שיתבסם בגלל השמחה הזו של 'פוריא'... הרי אם המצווה היתה להיות עצובים לא היו מקיימים אותה כל כך בהידור עם כל החומרות.

לדאבונו יש כאלו שמוציאים את ההזדמנות לעשות יום שהוא פטור מכלום, בלי תורה בלי תפילה, ואומרים לעצמם שזהו זה, עכשיו אין עול ואין דת, ואפשר לעשות את כל העולה על הרוח. פשוט שאדם כזה לא קיים את המצווה. מטרת המצוות היא לא שהאדם יתגשם ויתבהם כפי איך שמוליכנו ליבו, אלא שיקדש את החומר וישתמש בו לצורך שמיים.

ובפרט בימים המסוגלים של פורים שכידוע מהספרים הק' אלו ימים גדולים (והארת הנס ממשיכה בכל שנה להינצל מכל העניינים) **בפרט בזמנים מתוחים כאלו שכל העולם רועש וגועש ואין איש יודע עד מה**, והלא אחז"ל 'אין פורענות באה אלא בשביל ישראל' וא"כ פשוט שעכא"א לבקש ולזעוק לקב"ה על כל ישראל, וכמוכן גם על עצמו בזמן כה מסוגל שכל אחד יכול לקבל כפי רצונו ובקשתו, אם זה ברוחניות או בגשמיות, כל אחד כרצונו, וא"כ אף שודאי צריך לקיים הדין של 'לבסומי' - לפני כן צריך להקפיד שהכל יהיה כפי רצונו ית', ושלא יפריע לקיים מצוות היום ולתפילות וכיו"ב, ובעז"ה ע"ז יהיה "אליך זעקו ונמלטו".

המשמעות שלי בדברים ויעשה מה שליבי חושק. לכן צריכים את מעלת היראה, להבין כי הוא אמר ותהי ואין שום מקום לפירוש העצמי של האדם יצור החומר.

'אנחנו לא עושים סחורה עם היהדות'

יהודי תלמיד חכם סיפר לי פעם שהוא עמד בשמונה עשרה במנחה של שבת לפני ברכת 'שים שלום', והנה הוא שומע כי החזן התחיל חזרת הש"ץ והוא מתקרב לקדושה. כדי להספיק את הקדושה יחד עם הקהל, החליף אותו יהודי את ברכת 'שים שלום' בברכת 'שלום רב', וזאת על פי ההלכה שקובעת שיוצאים ידי חובה בדיעבד גם בנוסח של 'שלום רב'... שאל היהודי התלמיד חכם את דעתו, האם באמת עדיף להחליף את 'שים שלום' עם 'שלום רב' בשביל לזכות לאמירת הקדושה?

השבת לאותו יהודי על פי הדברים המופרסמים ממרן הגרי"ז שהקשה על דברי הגמ', מדוע אלמלי היה עירוב תחומין לא היה יכול אליהו לרדת מן השמיים, והלא ודאי כל יום שהגאולה מתעכבת גובל הדבר בפיקוח נפש. והשיב הגרי"ז, 'אנחנו לא עושים סחורה עם היהדות'. מה שהקב"ה אומר - עושים בלי חשבונות, בלי לחשוב מעצמנו מה אנחנו מרויחים ומה אנחנו מפסידים, גם אם על ידי זה יוצאים לנו הפסדים בדברים רוחניים, כיון שעלינו לדעת שאין עוד מקום להרהור אחרי שכך אמר הקב"ה.

וכך אמרתי לאותו שואל, יתכן שאמירת הקדושה עדיפה על הנוסח של 'שים שלום', אבל אין זה כלל מדרך היהדות לעשות כאלו חשבונות... אם ההלכה קובעת שהנוסח כעת הוא דוקא 'שים שלום', אז זה הוא הנוסח שצריכים לומר, ואין מקום לחשוב פן שמא ואולי עדיף לסטות מהדין לתחילה כדי להרוויח הלכה אחרת. אנחנו לא

עושים סחורה עם הקב"ה, מה שהוא אומר אנחנו עושים, בלי לתת מקום לעצמנו לחשוב כאילו הכל תלוי בריוח האישי שלנו.

ידוע המעשה שהיה בעיירה מימים מקדם, שאחד מהעגלונים דמתא יצא בדרכו לעיירה הסמוכה בכדי לטלטל את החביות של מוכר היין מהכא להתם. והנה הימים ימי שבט היו, מזג האוויר סוער וחורפי והדרכים עקלקלות ומלאות בשלגים, ויהי כאשר עבר העגלון דרך היער התהפכה העגלה וכל החביות נפלו על הארץ ונשברו כליל. תבע מוכר היין את העגלון לדין תורה, שלם נא לי על החביות, אתה אחראי על נפילתם. ואכן רב העיירה פסק כי הצדק עם בעל החביות, וכעין דברי הגמ' סוף פרק הפועלים. אולם העגלון לא הסכים לפסק הדין, הוא פנה אל הרב ושאל: 'אמר לי הרב, אימתי ניתנה התורה?', השיב לו הרב: 'מה הפירוש, בחודש סיון... או אז צעק העגלון בהתנצחות: 'רואה נא רבינו, אין זו חכמה. התורה ניתנה בחודש סיון, שבו הדרכים יפות וקלות להלך, ולפיכך פסקה התורה שיש לשלם. אילו היתה התורה ניתנת בחודש שבט, אין ספק כי היתה אומרת שהצדק עמדי'...

עלינו לשמור על עצמנו לבל נדמה בנפשנו כאותו עגלון, אשר מפרש את התורה על פי שכלו הגס... התורה היא גבוה מעל גבוה ואין לנו שום קצה קצהו של השגה ברצון הקב"ה, ומה שמוטל עלינו הוא לעשות את מה שאומרים לנו. אין זה נכון לומר רק שאם עושים את רצון הקב"ה לא מפסידים, אלא אדרבה - האדם צריך להכניס אל ליבו שגם אם באמת הוא יפסיד, עושים את רצון הקב"ה. רצון הקב"ה לא תלוי כי הוא זה בריוח או בהפסד שלנו, והוא צריך להתקיים יען כי הוא צריך להתקיים ואין עוד מציאות מבלעדיו, ולנו לא נותר כי אם לעשות אותו בכל מחיר שבעולם.

'הדר קיבלוה מאהבה בימי אחשוורוש'

זהו הביאור 'אנכי הסתר אסתיר פני' זו השעה הכי קשה, אבל בעקבותיה באה הישועה והתקווה, ולכן באותה שעה קיוויתי לו. וזה בדוק ומנוסה, כשנופל על האדם דבר רע והוא לא יודע מאיפה זה בא לו, הוא צריך רק לחכות ולהבין שנפל עליו טוב, הרע הוא רק עטיפה חיצונית, אם תפתח את העטיפה תגלה את הטוב.

כשכלל ישראל קיבלו את התורה, אמנם גם הניסים של יציאת מצרים היו ניסים גדולים, והם ידעו בבירור את גדולת ה' ודרכיו הניסיות, אבל לקבל את התורה זה קשה ומחייב, ולכן היה צריך לכפות עליהם הר כגיגית. אך כשהגיע נס אחשוורוש, הרי כל מהלך הנס היה באופן טבעי, ושם ה' לא מופיע כלל בכל המגילה. כל סיפור הנס נראה מעשה רגיל וטבעי על מלך שרב עם אשתו וכו'. הגר"י אברמסקי זצ"ל אמר, כתוב "וכל מעשה תקפו וגבורתו הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס". מי שרואה את מעשה המגילה כסיפורי מעשיות - ביכולתו לקרוא אותו בספרי דברי הימים, משום שהמגילה זה לא ספר סיפורים, אלא מסר ברור - מהרע הגדול בא הטוב הגדול. החשיכה סיבת האורה. כשמתבוננים בסיפור הזה רואים שכל דבר שהיה רע וצרה - גרם לטוב, הרי כשנגזר על אסתר שהיא צריכה להינשא למלך, מן הסתם הבכיות והתפילות היו גדולות, כזה ביזיון לעם היהודי, כזו גזירה שאשה כ"כ צדקנית ויר"ש מהחשובות שבעם היהודי הולכת להינשא לאחשוורוש, אך מזה יצא כל הנס בסופו של דבר.

אז גילו כלל ישראל, שבבריא אין כלל מושג של 'רע', כל דבר שנראה לנו רע זה באמת הטוב, וכמה שה'רע' נראה יותר נורא - כך הטוב יותר גדול, רק אז הם קיבלו את התורה מאהבה, משום שגם לקבל את התורה זה נראה קשה מאד, כל פרטיה ודקדוקיה ותרי"ג מצוותיה, על כל פרט ופרט האדם מצווה היאך להתנהג ומה לעשות, ובכל מהלך החיים צריך להתנהג כפי ציווי התורה. זה קשה. אבל כשהם הבינו שהקושי הוא הגורם לטוב הגדול, אז הם קיבלוה מאהבה, כי הם הבינו שהקושי טומן בחובו את הטוב, וכאשר האדם עמל יותר הוא נמצא עם סיפוק יותר בעוה"ו, ועם שכר עצום בעוה"ב.

וזה דבר המחייב כל אחד ואחד מאיתנו, לדעת שאם נמצאים במצב שקשה, לא הולך ללמוד והטירדות וההפרעות גדולות, **דוקא במצבים אלה שייך להשיג הרבה יותר**, אם אדם ידע לנצל את השעות הללו דוקא מהן הוא יתעלה ויגדל, אם זה בתורה ואם זה בתפילה, ככל שמתאמצים יותר משיגים יותר, ידוע שהתוס' הארוכים במסכת בבא קמא דף ע"ז נכתבו דוקא כשבעלי התוס' התחבאו מפני הצלבנים, משום שבאמת שייך להשיג יותר בכאלו מצבים, אם נדע לנצל היטב את חיינו, בכל מצב שלא נהיה, נראה בעוה"ה את האור הגדול שמפציע מתוך ומכח החשיכה.

בגמ' (שבת פ"ח ע"א) 'ויתייצבו בתחתית ההר, מלמד שכפה עליהם הר כגיגית וכו', אמר רבא אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשוורוש דכתיב קימו וקבלו היהודים קיימו מה שקיבלו כבר'. ופירש"י, 'מאהבת הנס'. והדבר תמוה, הרי לא מסתבר שהנס של ימי הפורים הוא יותר גדול מהנס של יציאת מצרים, הרי קריעת ים סוף שהיה אחרי יציאת מצרים לא גרם לישראל לרצות לקבל את התורה מאהבה, וא"כ מה היה בנס של פורים יותר מאשר קריעת ים סוף שרק אז הם קיבלו את התורה מאהבה.

ובגמ' בסוף חולין 'אסתר מה'ת מניין, ואנכי הסתר אסתיר פני', וכ' רש"י שבזמן אחשוורוש התקיים מקרא זה של אנכי הסתר אסתיר פני. והנה כתוב בפסוק (ישעיה ח') 'וחיכיתי לה' המסתיר פניו מבית יעקב וקיוויתי לו', וא' במדרש (אסתר רבה) "אין לך שעה קשה לישראל יותר מאותה שעה שכתוב עליה ואני הסתר אסתיר פני ביום ההוא, ובאותה שעה קיוויתי לו", היינו שמכיוון שזו היתה שעה שאין קשה ממנה, באותה שעה קיוויתי לו. ומשמע שההסתר פנים הוא הגורם לקוות לו, ולכא' זה תרתי דסתרי. איך יתכן שהסתר פנים גורם לקוות לו.

בגמ' בברכות 'מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי, מפני שנאמר בו מפתלן של ישראל דכתי' 'נפלה לא תוסיף קום, בתולת ישראל', אך במערבא שינו את הפסוקים בפסוק, 'נפלה לא תוסיף', ואח"כ 'קום בתולת ישראל'. אע"פ שהפשט הפשוט הוא 'נפלה לא תוסיף קום'. והגר"א ביאר בזה, שוודאי שהפשט בפסוק הוא 'נפלה לא תוסיף קום'. אבל לאחר המצב של נפלה לא תוסיף קום - כאשר האדם כבר נמצא בשפל המדרגה, אז מתחיל ה"קום בתולת ישראל". אחרי שיש נפילה גדולה - אז מתחיל ה"קום בתולת ישראל".

וכן בגמ' בסוף מכות, שר' עקיבא היה מצחק 'בטוח אני שתתקיים נבואתו של זכריה'. ודאי שגם לפני"כ לא היה לו ספק אם תתקיים נבואת זכריה, אבל כעת הוא ראה שהנבואה תתחיל להתקיים, כי כאשר זה מגיע ל'שפיץ' - למצב הגרוע ביותר - אז תתחיל הישועה.

וכן זה בכל מהלך הבריאה, הרי אדם שנולד, זהו קיום הבריאה. ומהי הצורה שהאדם נולד? בפיקוח נפש, איך יולדת זה מצב של פיקוח נפש. משום שכל הצמיחה מתחילה ע"י הנפילה, ע"י הקושי בא הטוב, ע"י שנופלים קמים. 'החושך סיבת האורה' (שע"ת שער ב'). הצרות הן הסיבה של הישועה, ולכן ככל שהצרות יהיו גדולות יותר כך תהיה הישועה גדולה יותר.

הגמ' בתענית אומרת שעננים חשוכים ועבים יש בהם הרבה מים, ועננים שאינם חשוכים יש בהם הרבה מים. וצ"ב מקמ"ל, הרי כל ילד יודע את זה. אבל הגמ' מלמדת אתנו - ככל שיש יותר חשיכה - כך יש יותר אורה ושפע לעולם.